

V. ZALOŽENÍ ROVNOSTI A POČÁTEK PŘEKONÁNÍ ROZKOLU

Rozkol na umírněné a radikály ve spojení s těžkou perzekucí způsobil dělnickému hnutí vážné škody. Legální činnost sociální demokracie byla silně omezena, v řadách dělnictva se rozšířily nebezpečné oportunistické a anarchistické tendence, jednotná organizace strany se následkem perzekuce a vnitřních sporů téměř rozpadla. Úloha dělnické třídy v důsledku toho silně poklesla a dělnické hnutí v českých zemích se zdálo být v hlubokém úpadku.

„Rozkol,“ napsal 13. srpna 1885 nový brněnský list **Rovnost**, „ochromil sílu naší agitace, počal ničit dílo dlouhých let a namáhavé práce, bránil nám obrátiti zbraň proti společnému nepříteli... Na šíření myšlenky sociální, na dobývání pro ni nových míst nebylo pomýšlení, ba naopak kruhy sociální demokracie řídly čím dále, tím více, dělnictvo ten hlavní skoro nositel a hlasatel ideí socialismu, odvracelo se s nevolí od věčných neplodných těch hádek a různic...“¹

Perzekuce a vnitřní spory oslabily sílu dělnického hnutí. Mnoho dělnických spolků bylo rozpuštěno nebo se rozpadlo. Velké množství pracovníků i řadových stoupenců bylo pronásledováno, uvězněno či vypovězeno z místa svého působiště. Mnozí z nich emigrovali pod tlakem perzekuce a vnitřních sporů do ciziny nebo z hnutí odpadli. Avšak naděje vládnoucích kruhů v Rakousku, že zlikvidují sociální demokracii a revoluční dělnické hnutí, se nesplnily.

Jejich snaha a přání byly v naprostém rozporu s objektivní skutečností. Kapitalismus v Rakousku existoval a vyvíjel se přes některé krizové jevy a reakční politiku Taaffovy vlády dále. Třídní boj se následkem perzekuce a vlivem hospodářské krize v polovině osmdesátých let spíše zostřoval než slábnul. Počet proletariátu v důsledku celkového vzestupu kapitalistické výroby a začínajícího přechodu k imperialismu rostl a řady sociální demokracie se doplňovaly novými příslušníky dělnické třídy, kteří se ujímali práce v dělnickém hnutí spolu s těmi osvědčenými pracovníky, kteří odolali perzekuci a nepodlehli extrémním tendencím anarchismu či oportunismu.

Z tohoto důvodu i jiných příčin nebyly vnitřní spory a rozkol, jak by se zdálo z bezprostředního dojmu vydavatelů **Rovnosti**, krokem zpět ve vývoji dělnického

hnutí v českých zemích, ani neorganickým přerывem mezi zdárným vývojem sociální demokracie v sedmdesátých a masovým nástupem v devadesátých letech, nýbrž složitým přechodem, který měl vedle negativního též pozitivní stránky.

Kontinuita vývoje našeho dělnického hnutí nebyla přerušena. Dělnické hnutí na některých místech ochablo, na jiných se však rozvinulo. Nejvíce utrpělo vnitřními spory a zejména perzekucí socialistické dělnické hnutí v Praze, ale ani zde nezaniklo docela a podrobnější výzkum ukáže jeho, ne sice přímou, ale přece jen návaznou souvislost mezi počátkem osmdesátých a devadesátých let. Naproti tomu aktivita dělnického hnutí v severních a západních Čechách i na Moravě a ve Slezsku v osmdesátých letech velmi vzrostla. Socialistická agitace se při tom neomezovala jen na místa, kde mělo dělnické hnutí již starou tradici, ale pronikala též do míst, kde o socialistickém hnutí nebylo dříve slychu, jak tomu bylo v některých místech středních a východních Čech, na západní a střední Moravě, na Ostravsku.

Přes všechnu snahu vládnoucích tříd potlačit dělnické hnutí stával se socialismus v osmdesátých letech v českých zemích i v otatním Rakousku ze záležitosti poměrně úzkého okruhu politicky uvědomělých dělníků věcí stále většího počtu příslušníků dělnické třídy, v některých případech i venkovského obyvatelstva a máme-li na mysli jeho ohlas ve vládnoucích kruzích tehdejší společnosti, na veřejnosti a ve státních orgánech, stal se v pravém slova smyslu veřejnou záležitostí. Dělnickou otázkou v podobě tzv. sociálního zákonodárství i perzekuce sociální demokracie byly nuceny zabývat se vláda i parlament v rozsahu do té doby v Rakousku neobvyklém.

Rozkol na umírněné a radikály byl velkou zkouškou, ale zároveň zkušeností naší dělnické třídy. B. Engels napsal v jednom dopise A. Bebelovi, že strana dokazuje svou životaschopnost, když v ní dojde k rozkolu a když je s to rozkol vydržet.² Naše dělnické hnutí a jeho sociálně demokratická strana prokázala v době perzekuce a rozkolu takovou životaschopnost, protože dovedla rozkol nejen vydržet, ale v podstatě vlastními silami i překonat a tak vytvořit předpoklady k novému vzestupu.

Tuto skutečnost vystihl již první redaktor *Rovnosti* Pankrác Krkoška, když v článku pojednávajícím o rozkolu a sjednocení, napsal: „Je pravda, že svár o radikalismus a mírnost zasadil sociální demokracii rány dosti hluboké, ale je také pravda, že vybojováním sváru učinila sociální demokracie mohutný krok kupředu.“³

V rakouské literatuře se připisuje hlavní zásluha o překonání rozkolu a sjednocení dělnického hnutí v starém Rakousku téměř výhradně vídeňskému dělnictvu a v něm zejména pozdějšímu vůdci rakouské sociálně demokratické strany dr. Viktoru Adlerovi.⁴ Naproti tomu se u nás vyzvedává v procesu sjednocení rozhodující úloha brněnského dělnictva, časopisu *Rovnost* a průkopníka socialistického dělnického hnutí Josefa Hybeše.⁵

Rozdíl ve výkladu procesu sjednocení v české a rakouské literatuře je pochopitelný, uvážíme-li, že rakouští i čeští historikové vycházeli ve svých pracích většinou z hlediska úzce teritoriálního či národního, ale ukáže se být jednostranným, jakmile se proces překonání rozkolu a sjednocení sleduje v širší vzájemné souvislosti vývoje českého a rakouského dělnického hnutí.

Dělnické hnutí v českých zemích se totiž vyvíjelo v době rozkolu nikoli v rámci úzce národním, nýbrž tvořilo zvláštní sice, ale ústrojnou součást rakouského dělnického hnutí. Jeho vývoj si nelze představit bez dělnického hnutí v českých zemích, které v něm mělo důležité postavení. A tak jako nelze při výkladu procesu sjednocení v rakouském dělnickém hnutí opomíjet úlohu dělnického hnutí v českých zemích, je třeba překonání rozkolu a sjednocení našeho dělnického hnutí sledovat na pozadí a v úzké souvislosti s vývojem rakouského dělnického hnutí.

Proces překonání rozkolu a sjednocení dělnického hnutí byl dlouhodobý, nerovnoměrný a složitý. Podílelo se na něm jak české, tak rakouské dělnictvo. Významnou úlohu v něm měly i některé osobnosti, ať již v dělnickém hnutí dosud aktivněji neangažované, jako byl v českém dělnickém hnutí Pankrác Krkoška a v rakouském dělnickém hnutí dr. Viktor Adler, nebo známí představitelé dělnického hnutí jako byl u nás Josef Hybeš. Podíl a úloha důležitějších center dělnického hnutí v Rakousku i českých zemích se v jeho průběhu různila a měnila.

První pokus o překonání rozkolu a sjednocení roztržštěných skupin a frakcí, nepočítáme-li dřívější snahy o překonání názorových rozdílů a zabránění rozkolu, jež nelze spojovat s vlastními počátky překonání rozkolu a sjednocení,⁶ byl učiněn ve Vídni již r. 1884, a to jak se strany umírněných, kteří navrhovali sjednocení na základě brněnského programu,⁷ tak se strany radikálů, kde vyšel podnět od bývalého sekretáře tajného výboru Leo Walecky.⁸

Avšak ani jeden, ani druhý nevedl k úspěchu: první byl nepřijatelný pro radikály a druhý budil obecnou nedůvěru. Spory mezi umírněnými a radikály ve Vídni právě vrcholily a podmínky pro sjednocení se tu teprve a velmi pozvolna vytvářely.

Proto je třeba považovat za první rozhodný krok k překonání rozkolu a sjednocení dělnického hnutí v českých zemích i v ostatním Rakousku založení nového dělnického časopisu **Rovnost** v Brně 26. července 1885 skupinou radikálních i umírněných socialistů české národnosti s bývalým učitelem Pankrácem Krkoškou jako redaktorem.

První číslo **Rovnosti** vyšlo 13. srpna 1885. Bylo však zkonfiskováno. Nové vydání, jež se dostalo do rukou veřejnosti, neslo datum 20. srpna 1885. Novému listu byl dán do vínku úkol hájit snahy sociální demokracie, spolupracovat s ostatními socialistickými listy a především působit pro sjednocení dělnického hnutí.

Provést takový úkol nebylo snadné. Perzekuce a rozkol dělnického hnutí v Ra-

kousku byly v plném proudu. Vydavatelé **Rovnosti** musili zápasit s nedůvěrou umírněných i radikálů, s finančními potížemi a s nepřízní úřadů, které neviděly rády v dělnické hnutí obrat k lepšímu. V samém Brně se proti založení **Rovnosti** a sjednocení s radikály stavěli vedoucí představitelé umírněných Ad. Burian a T. J. Jiroušek. Neméně rozhodně oponovali novému listu a sjednocení s umírněnými mimobrněštsí radikálové a anarchisté. I radikálové a anarchisté v Americe odsoudili ostře linii nového listu a záměry jeho vydavatelů, kteří jen těžší překonávali nedostatek peněžních prostředků a „pozornost“ úřední cenzury.⁹

Přes všechny objektivní překážky i subjektivní potíže plnila však **Rovnost** svůj úkol úspěšně. Činila tak proto, že byla vedena z velké části novými lidmi, neangažovanými na vnitřních sporech, mezi nimiž vysoko vynikal svou inteligencí i znalostí marxismu redaktor P. Krkoška, jednak proto, že linie listu, jak byla vytyčena redaktorem a vydavateli, byla správná; odpovídala objektivní situaci i potřebám dělnického hnutí.

Zakladatelé **Rovnosti** si proti dřívějším pokusům o překonání vnitřních diferencí a rozkolu uvědomili, že mají-li dosáhnouti úspěchu, nemohou vycházet ani z radikální, ani z umírněné taktiky, ale že musí jít novou cestou.

„Neměli pravdu mírní,“ psal Krkoška v **Rovnosti** o taktice umírněných a radikálů v článku vyjadřujícím výstižně její stanovisko, směr a cíl, „když pravili, že dělnictvo osvobodí pouze emancipace politická, ani neměli pravdu radikálové, když tvrdili, že dělníka osvobodí pouze emancipace hospodářská. Pravda ležela tenkrát v něčem třetím. Toto třetí vyšlo teprve zápasem na jevo; ale toto třetí jest povoláno, aby se stalo na příště heslem všeho dělnictva sjednoceného a svorného...“¹⁰

Správně pochopili, že klíčem k překonání rozkolu a sjednocení dělnického hnutí je překonání škodlivých stránek taktiky radikálů i chyb umírněných, pozvednutí ideologické a politické úrovně dělnictva, vypracování nové taktiky, ve které by houževnatý boj dělnictva za přímé požadavky a denní zájmy směřoval ke konečnému cíli — socialistické společnosti, a postupná obnova jednotné organizace sociálně demokratické strany.

V duchu svého hlavního úkolu „působit ku sjednocení a dohodnutí se strany socialistické“ přesvědčovala **Rovnost** dělnictvo o škodlivosti rozkolu a nutnosti jednoty. Učila je, že neměli pravdu radikálové, když podceňovali význam politického boje a zamítali dílčí požadavky. Zároveň se však kriticky stavěla k chybám umírněných, jimž vytýkala přeceňování politického boje, dílčích požadavků a reform. Nabádala dělnictvo, aby bojovalo za dílčí politické a hospodářské požadavky, ale zdůrazňovala, že nejsou konečným cílem proletariátu, nýbrž toliko prostředkem boje za socialismus, který může být uskutečněn jen převzetím politické moci a revoluční přeměnou kapitalistické společnosti v oblasti politické, hospodářské a sociální.

„Hlavním, nejdůležitějším naším požadavkem jest ovšem a zůstatí

musí emancipace hospodářská," psal Krkoška ve výše citovaném článku. „Ona jest jádrem celého našeho hnutí, kolem ní otáčeti se musí vše, co chceme a co konáme. Ale i v tom, kde se jedná o získání práv politických, i tam pozvedneme vždy svého hlasu o jejich získání; aby však práva politická a jejich udělování stala se v nadidlem, jež odlákalo by nás od hlavních našich požadavků, toho musíme se pečlivě vystríhati a varovati. Víme, že vzrůst vzdělání všeobecného, že právo hlasovací, že každý podobný úspěch je pro nás a rozvoj naší strany důležitý, ale víme, že všechny ty prostředky nejsou s to, aby splnily nám hlavní náš požadavek — aby odstranily kapitál...“¹¹

Rovnost věnovala na svých stránkách přední místo propagaci vědeckého socialismu. Učila dělnictvo znát Marxem a Engelsem objevené zákony společenského vývoje, odhalovala třídní charakter kapitalismu, objasňovala příčiny vykořisťování a nerovnoprávného postavení dělnické třídy, osvětlovala zákonitosti vzniku kapitalistické společnosti i nutnost jejího zániku přetvořením v novou socialistickou společenskou formaci, již může nastolit jen dělnická třída. Velmi důležité místo v ní měl zásluhou P. Krkošky výklad některých otázek politiké ekonomie na základě Marxova Kapitálu, na jehož vydání v českém překladu vydavatelstvo listu vážně pomýšlelo. To vše potvrzuje, jak hluboce si byli redakce a především redaktor **Rovnosti** vědomi významu teoretické výchovy a vzdělání, znalosti vědeckého socialismu.

„Jedním z hlavních nedostatků sociálně demokratického hnutí v národě našem jest neznalost teorie socialistické...“ psal P. Krkoška a pokračoval: „... vždyť bez teorie socialistické, která ukazuje, proč jsou nynější řády společenské špatny a proč a jak mají býti opraveny, stalo by se celé hnutí dělnické jenom nepokojným bouřením hladových mas, které neví, jak jim může být odpomoženo... Není-li mezi dělnictvem určitá míra vědomosti, pak lečjaké agitace, které směřují spíše ku škodě než ku prospěchu dělnictva jsou umožněny; dělnictvo v otázkách, které dolehnou na ně, náhle neví si rady a stává se třtinou větrem se klátící. Teprve má-li dělnictvo jakési vědomosti o poměrech národohospodářských, teprve pak může se jich energicky a silně domáhati.“¹²

Velkou pozornost věnovala **Rovnost** také otázce spojenců dělnické třídy. Odhalovala příčiny zhoršujícího se postavení řemeslníků, živnostníků a rolníků. Přesvědčovala je, že jejich nepřitelem není dělník, usilující o socialismus, ale kapitál, který je ruinuje a vyvlastňuje. Vyzývala je, aby se spojili s dělnictvem ke společnému boji proti kapitálu a dělnictvu zase vysvětlovala, že prospěch dělnictva není osamocen, ale že dělnictvo má spojence v ostatních vrstvách společenských: v rolnictvu, malém živnostnictvu, v inteligenci (vzdělaném proletariátu), ba i ve středních vrstvách buržoazie.

Rovnost vychovávala české dělnictvo v duchu mezinárodní solidarity. Bojovala proti buržoaznímu nacionalismu a upevňovala vzájemnou spolupráci českého a německého dělnictva. Stála na pozicích proletářského internacionalismu.

Jako první začala se **Rovnost** u nás vyrovnávat kriticky též s Lassallovou idelologií, byť i zdaleka ještě nešla v její kritice na kořen věci. V každém případě si její vydavatelé a především redaktor Krkoška uvědomovali, že Lassalova teorie má závažné slabiny a je dobou překonána.¹³

Přes řadu nedostatků, jako byly nejasnosti v řešení národnostní otázky, některé pozůstatky lassallovství, málo konkrétní vytyčení nové taktiky a všeobecná formulace přechodu od kapitalismu k socialismu, mechanický způsob řešení rolnické otázky cestou zestátnění půdy, jež byly ostatně většinou běžné v tehdejších dělnickém hnutí, měla **Rovnost** zásluhou svého redaktora v prvních letech své existence na svou dobu poměrně vysokou politickou a ideologickou úroveň. Řádila se po této stránce důstojně po bok prvním socialistickým dělnickým listům u nás a v některých směrech je i předčila.¹⁴

Redakce **Rovnosti** byla spojena s dělnictvem širokou sítí dopisovatelů, kteří ji pravidelně informovali o situaci v továrnách, na pracovištích a v průmyslových oblastech. Na základě jejich zpráv pranýřovala špatné zacházení s dělnictvem, upozorňovala na těžké pracovní podmínky a líčila jeho špatné postavení. Neomezovala se však jen na registraci jednotlivých případů. Pravidelně přinášela zprávy o stavu dělnického hnutí a vedla v čele brněnského, pak i moravského a českého dělnictva boj za aktuální hospodářské požadavky (dodržování a snížení jedenáctihodinové pracovní doby, úplný zákaz práce dětí, odstranění nezaměstnanosti ap.). Chránila dělnictvo před různými „přáteli lidu“, kteří se snažili využít oprávněné nespokojenosti dělnictva k tomu, aby je zneužili pro své vlastní politické záměry, jak se o to pokoušel rakouský liberál von Plener svým návrhem na zřízení zprostředkovatelen práce, nebo moravští klerikálové se svou ideologií křesťanského socialismu.

Myšlenka sjednocení vytyčená a prosazovaná vydavateli **Rovnosti** padla na úrodnou půdu nejdříve v Brně, kde se již koncem r. 1885 připojilo k sjednocujícímu se proudu českého dělnictva též socialistické dělnictvo německé národnosti, hlásící se až dosud k směru umírněnému. Na počátku r. 1886 byla mezi redakcí **Rovnosti** a listem umírněných socialistů německé národnosti **Volksfreund** uzavřena dohoda o společném postupu za účelem sjednocení, jíž byl v podstatě překonán rozkol mezi brněnskými umírněnými a radikály obou národností. Sjednocení dělnického hnutí v Brně bylo zveřejněno a potvrzeno společnou výzvou k dělnictvu v Rakousku, aby upustilo od zbytečných sporů a spojilo se v jednotné sociálně demokratické straně.¹⁵

Působením brněnských socialistů pronikaly sjednocovací tendence pozvolna též do jiných míst a oblastí v českých zemích i v samém Rakousku, kde ožívalo dělnické hnutí a vytvářely se příznivé podmínky pro překonání rozkolu a sjednocení.

Ze subjektivních příčin napomáhalo sblížení stoupenců dosud ostře se potírajících frakcí a skupin nejvíce poznání, že jak dosavadní taktika umírněných, tak

postup radikálů nevedl k úspěchu a že vnitřní spory a rozkol jen oslabily dělnické hnutí. Mezi radikály si začala klesat cesta myšlenka, že podceňování dílčích požadavků a legálních forem práce spolu s vlivem anarchismu vedly hnutí do slepé uličky. Umírnění si zase z valné části uvědomovali, že pro panující perzekuci a špatné postavení dělnictva nemohou se spokojit s pouhými ústupky buržoazie, ale že musí postupovat v boji za dílčí požadavky rozhodněji, než bude možno dosáhnout konečných cílů. Na obou stranách se prosazovalo vědomí o škodlivosti vnitřních sporů, nutnosti jejich překonání a sjednocení dělnického hnutí.

Takové změny v myšlení nevznikaly v českém a rakouském dělnickém hnutí samy sebou nebo spekulativně, ale vytvářely se vlivem řady objektivních příčin.

Z nich na prvním místě působila trvalí perzekuce dělnického hnutí a projednávání předlohy protisocialistického zákona v rakouském parlamentu.

Jestliže některé elementy v řadách umírněných i radikálů před socialistickým zákonem kapitulovaly, pak většina umírněných a radikálů si uvědomovala vážnost situace a sblížovala se v boji proti hrozícímu nebezpečí. Stalo se tak nejen v Brně. I ve Vídni se navazovaly mezi nepřátelskými tábory nové kontakty, jak ukázala velká veřejná schůze dělnictva 9. května 1886, na které přijali stoupenci obou směrů společnou rezoluci proti hrozícímu socialistickému zákonu. Dohody o sjednocení tu ovšem ještě dosaženo nebylo.

Zákon proti socialistům byl odhlasován a vstoupil v platnost v podobě tzv. zákona proti anarchistům v červnu r. 1886. Omezoval sice nadále činnost socialistického dělnického hnutí v Rakousku, ale přišel již pozdě. Dělnické hnutí se již vzpamatovalo z nehlubšího úpadku a vyhlášená zákonná opatření mu neškodila více než běžná úřední praxe. Spíše nabádala dělnictvo, aby se na obranu proti zákonné perzekuci sjednotilo.

Druhým důležitým činitelem objektivně přispívajícím k překonání rozkolu a sblížení radikálů s umírněnými byl ústup anarchistické agitace a propagandy.

Počet rozšiřovaných anarchistických tiskovin a letáků klesal již během r. 1884. V r. 1885 se anarchistické tiskoviny objevovaly v českých zemích jen sporadicky. Byl to důsledek neustálého pronásledování radikálů a anarchistů rakouskými úřady, ztíženého spojení se zahraničím a posléze též sporů v táboře rakouské a německé anarchistické emigrace v Londýně mezi stoupenci J. Mosta a spolupracovníky J. Peukerta, který se sem uchýlil po vídeňských událostech.

Jejich příčinou byla osobní nevráživost a ambice vedoucích pracovníků anarchistického hnutí a rozpory ideologické povahy mezi vyznavači Mostova kolektivistického anarchismu a přívrženci komunistického anarchismu, ke kterému se přiklonil J. Peukert. Spory v Londýně vyvrcholily roztržkou v anarchistickém klubu Komunistického dělnického vzdělávacího spolku a založením opoziční skupiny Autonomie, která vydávala za redakce J. Peukerta anarchistický list **Rebell**, konkurující Mostově **Freiheit**.¹⁶

Třetím a rozhodujícím faktorem, který připravoval a přivodil obrat k lepšímu v dělnickém hnutí byla nepochybně sama dělnická třída.

Rozkol strhl do vzájemných sporů většinu organizovaných příslušníků sociální demokracie. Měl však různou podobu. Někde přerostl ve skutečnou roztržku, jinde se spory vedly ve společných organizacích — dělnických spolcích. Neorganizované dělnictvo, a to byla většina, bylo agitací umírněných, radikálů a anarchistů částečně vtahováno do frakčních sporů, částečně však bylo odpuzováno od účasti v dělnickém hnutí. Většinou se ho rozkol nezmocnil. Žilo a pracovalo společně, stýkalo se navzájem a v případě potřeby se sdružovalo na obranu svých zájmů či prosazení neodkladných požadavků. Nutilo radikály i umírněné, aby se jich ujímali bez ohledu na vnitřní rozepře a rozdílné názory.

Ve velkých stávkových bojích, které vedli za hospodářské krize severočechů textilní dělníci r. 1884 a brněnští textiláci r. 1885, si dělnictvo stále více uvědomovalo a prosazovalo potřebu jednoty, překonání vnitřních sporů a sjednocení dělnického hnutí.

Dohoda mezi umírněnými a radikály v Brně byla mimo to usnadněna tím, že žádná z hlavních frakcí tu nedosáhla rozhodující převahy; rozkol tu nenabyl nikdy podobné intenzity jako ve Vídni a spolupráce mezi stoupenci různých směrů tu přes silné rozpory neustala ani v době největší roztržky.

Historický význam Rovnosti a největší zásluha brněnských socialistů v první fázi procesu sjednocení záležely v tom, že vytyčili myšlenku jednoty, povýšili ji na hlavní úkol dělnického hnutí, stanovili správně směr a cíl sjednocení a připravili půdu k překonání rozkolu v českém a rakouském dělnickém hnutí. Ani Rovnost, ani brněnští socialisté však úplného sjednocení dělnického hnutí v českých zemích a tím méně v celém Rakousku sami nedosáhli.

Bylo to jednak proto, že k úplnému a trvalému sjednocení v širším měřítku bylo možno dospět jen na základě přesně vypracovaného, pevně stanoveného a pro obě strany závazného programu, který Rovnost ani brněnští socialisté nevypracovali. Jejich nová taktika, směr a cíl byly stanoveny sice správně, ale příliš obecně, takže stoupence různých směrů, i kdyby je přijali, málo zavazovaly.

Druhou, neméně závažnou okolností, bylo, že směr sjednocení, prosazovaný Rovností a brněnskými socialisty se ještě plně neprosadil. Na některých místech v českých zemích i v Rakousku rozkol trval. Radikálové tu spolupracovali ještě s anarchisty, jen pozvolna se vymaňovali z jejich vlivu a těžko se sblížovali s umírněnými.

V době, kdy v Brně dozrávaly podmínky pro sjednocení, konala se ve Štýrském Hradci (22. června 1885) tajná konference radikálů a anarchistů. Bylo na ní rozhodnuto založit novou tajnou organizaci, která by se v ústředí i dole dělila na skupinu organizační, tiskovou, chemickou, finanční a „diplomatickou“. První měla vést vzájemnou korespondenci, získávat nové členy a organizovat je

podle nových zásad. Druhá měla provádět tajnou propagandu. Členové třetí skupiny měli opatřovat vhodné látky pro atentáty. Násilných činů se však mělo používat jen proti pronásledovatelům. Čtvrtá skupina měla spravovat finanční věci a zajišťovat hnutí hospodářsky. Úkolem páté bylo odvádět pozornost úřadů od ilegální práce.¹⁷

Ukazovalo-li usnesení o tajné propagandě a chemii, že vliv anarchismu na radikály v alpských zemích nebyl ještě zdaleka překonán, pak zase rozhodnutí, jež stanovilo, aby se násilných akcí používalo jen proti pronásledovatelům, aby se propaganda tiskem zabývala hlavně vzděláváním dělnictva a aby se zastavily útoky proti ostatním sociálním demokratům, svědčila o probíhajících změnách a diferenciaci v taktice radikálů a anarchistů, ústupu od jednostranné taktiky individuálního teroru a objektivním přiblížením k umírněným.

Radikálové v Horním Rakousku přijali sice 27. září 1885 štýrsko-hradecký plán organizace, ale provedli v ní podstatné změny. Upustili od zřízení tajné tiskárny, ustavení skupiny pro chemii a vyslovili se tak ještě rozhodněji proti taktice individuálního teroru, zastávané dosud anarchisty.¹⁸

V severních Čechách se dály podle zpráv pražského policejního ředitelství na jaře r. 1886 pokusy o sjednocení radikální a umírněné frakce na bázi radikálního hnutí,¹⁹ ale výraznější pokrok v tomto směru byl tlumen podobně jako v alpských zemích vlivem anarchistů ze zahraničí, hlavně z Paříže a Londýna, kteří vystupovali proti jakékoli změně dosavadní taktiky.²⁰ Navíc tu dělnické hnutí trpělo neustávající perzekucí. Padl jí za oběť i orgán radikální frakce německé národnosti, liberecký list *Der Radikale*. Místo něho založili rakouští radikálové ve Štýrsku nový orgán radikální frakce *Die Arbeit*, který vycházel nejdříve v Mariboru, pak ve Štýrském Hradci, Villachu, Linci a Vídni a zápasil rovněž s velkými překážkami.²¹ Aby se vyhnuli soustavnému pronásledování, pokoušeli se radikálové v severních Čechách přeložit své vedení do ciziny.²²

I v Prostějově narazily pokusy o sjednocení na odpor anarchistických živelů v severních Čechách. České radikální hnutí tu utrpělo velkou ztrátu odchodem J. B. Pecky do Ameriky a zánikem listu *Duch času*, který přestal vycházet 12. března 1886 s odvoláním na připravovaný socialistický zákon.²³ Spíše než socialistický zákon byly důvodem zastavení listu finanční těžkosti a i v rakouských podmínkách neobvyklé šikanování a stíhání vydavatelů i odběratelů.²⁴

Poněvadž radikálové české národnosti zůstali po zániku *Ducha času* bez vlastního orgánu, rozhodli se využít k informaci svých členů brněnské *Rovnosti*, v jejímž vydavatelstvu působili stoupenci radikálního hnutí s anarchistickými sklony Alois Sobotka, Josef Křížek a Jan Opletal. *Rovnost* neměla být redigována v duchu radikálním, ale měla uveřejňovat věcné zprávy o záležitostech radikální frakce.²⁵

Snaha radikálů o využití *Rovnosti* k informaci jejich stoupenců měla však pravděpodobně vážnější pozadí. Skrýval se v ní pokus usměrnit proces sjedno-

cení našeho dělnického hnutí ve smyslu té části radikálního hnutí, která se ještě úplně nerozešla s anarchisty.

Podle zprávy pražského policejního ředitelství existovaly v létě r. 1886 mezi radikály, nazývanými sociálními revolucionáři, v českých zemích **dua proudy**: jeden se přikláněl k taktice radikálů, žijících v emigraci v Americe, kteří se veřejně hlásili k anarchismu, druhý se vyslovoval pro taktiku „německých sociálních revolucionářů“, tj. německé sociální demokracie. Ačkoli tato policejní relace je na první pohled obsahově i terminologicky konfuzní, neboť spojuje německou sociálně demokratickou stranu se sociálními revolucionáři a směšuje v pojmu sociálních revolucionářů v našich zemích tři rozdílné směry: anarchistický, radikální a sjednocující se, má přece jen věcné jádro v tom, že ukazuje, jak složitá byla ještě situace v našem dělnickém hnutí.

Rozdílné názory na taktiku a způsob sjednocení pronikly i do redakce **Rovnosti**, kde propukly spory mezi vydavateli Al. Sobotkou, J. Křížkem a J. Opletalem, kteří prosazovali radikální taktiku, na straně jedné a redaktorem P. Krkoškou, který se hlásil k taktice německé sociálně demokratické strany, na druhé straně. Tyto spory měly za následek odchod P. Krkošky z redakce **Rovnosti**, který se až dosud vysvětloval jeho špatným zdravotním stavem.²⁶

Po odchodu Krkoškově ujal se řízení **Rovnosti** Al. Sobotka, který zdaleka nedosahoval intelektuální výše a ideologického rozhledu svého předchůdce. Změna v redakci se projevila v poklesu ideologické úrovně a radikálnějším zaměření listu, ale jeho finanční situace se zlepšila, protože jej začali pravděpodobně odbírat a podporovat ve větší míře radikálové. Strhnout **Rovnost** na stranu radikálů a tím méně anarchistů se však nepodařilo, protože sjednocovací tendence v Brně byly tak silné, že nové vedení je bylo nuceno respektovat.

Když se nepodařilo sjednotit radikály a umírněné na Moravě a v severních Čechách podle plánu radikální většiny, založili radikálové 16. září 1886 v Prostějově nový list **Hlas lidu**, jehož redakce se ve funkci administrátora ujal Josef Hybeš, který přesídlil do Prostějova ze své rodné obce Dašic u Pardubic.

Hlas lidu navazoval programově na zaniklý radikální časopis **Duch času**, ale nebyl nepřekonatelnou překážkou sjednocení. Jeho vydavatelé v čele s J. Hybešem byli ještě ve spojení s anarchistickou skupinou českých emigrantů v Paříži, ale přizpůsobovali se nové situaci a upouštěli poznenáhlu od přísně radikální taktiky. S anarchisty v Londýně již nespolupracovali. J. Hybeš se zvláště rozhodně postavil proti J. Peukertovi, kterého obviňoval z dobrodružné politiky a úpadku radikálního hnutí v Rakousku.²⁷ Radikálové kolem **Hlasu lidu** se nestavěli proti boji dělnictva za dílčí hospodářské požadavky dělnictva: snížení pracovní doby, zlepšení pracovních podmínek a přijali do svého programu též požadavek rozšíření svobody agitační, spolčovací, shromažďovací, tiskové a koaliční, která měla umožnit obnovu legální organizace a činnosti dělnického hnutí a překonání tíživé perzekuce.

Přes jisté rozdíly se nový list přiblížil záhy vlivem J. Hybeše k politické linii brněnských listů **Rovnost**, **Volksfreund** a **Arbeiterstimme**, kterou založili jako svůj druhý list vydavatelé **Volksfreundu**, aby zesílili své působení na dělnictvo ve smyslu sjednocení. A když se Hybešovi podařilo v Prostějově překonat extrémně radikální (anarchistické) tendence, jejichž nositelem byl Josef Ošťádal, nestálo již nic v cestě sjednocení brněnských a prostějovských socialistů. Bylo ho dosaženo počátkem r. 1887, kdy byla mezi **Hlasem lidu** a brněnskými listy **Rovnost**, **Volksfreund** a **Arbeiterstimme** uzavřena dohoda o společném postupu. Sjednocení brněnských a prostějovských socialistů mělo význam nejen místní, ale působilo též na ostatní dělnické hnutí na Moravě a v Čechách, kde měla **Rovnost** i **Hlas lidu** četné stoupence.²⁸

Radikálové se vymaňovali definitivně z pout pojmů je s anarchisty a dostávali se na společný sociálně demokratický základ s umírněnými. Úplné sjednocení se dostávalo na pořad dne.

Působením **Rovnosti** a brněnských socialistů ožívalo znovu socialistické dělnické hnutí v Praze, které tu v době perzekuce a rozkoľu silně upadlo. Dne 9. října 1886 tu vyšlo první číslo nového dělnického časopisu **Věk svobody**, který vydával Jan Vurstiál a redigoval Vilém Körber. Nový list byl vydáván z počátku spíše v duchu liberálním, ale záhy v něm pronikal směr sociálně demokratický.

Také ve Vídni získalo sjednocení nového průkopníka v listu **Gleichheit**, který založil a vydával od 25. prosince 1886 vídeňský lékař dr. Viktor Adler. Ten spolupracoval jistou dobu s vídeňským dělnickým hnutím, ale nebyl angažován na jeho vývoji a vnitřních sporech. **Gleichheit** byla listem sociálně demokratickým, nezávislým na obou frakcích, byla vydržována z prostředků Adlerových. Hlavním jejím cílem bylo získat důvěru umírněných i radikálů a sjednotit rakouské dělnické hnutí.

Koncem r. 1886 a počátkem r. 1887 ustoupily spory mezi umírněnými a radikály v českém i rakouském dělnickém hnutí do pozadí a sjednocení nabývalo reálné podoby.

„Radikální strana, která postupovala dosud ruku v ruce se stranou anarchistů,“ psalo presidium moravského místopředsedství 10. ledna 1887, „se od nich zcela odloučila a sjednotila se s umírněnou stranou. Anarchistická strana má nyní už jen některé stoupence ve Vídni a velmi málo v provinciích a proto se nedá od ní kromě nějakých příležitostných známek života již mnoho očekávat. Sjednocení mezi radikály a umírněnou frakcí potvrzuje především linie jednotlivých dělnických listů: ve Vídni vycházející časopis **Gleichheit** a v Prostějově vydávaný list **Hlas lidu** zastupuje tendence umírněné strany, aniž by proti tomu radikální strana něco namítala; také zde vycházející časopis **Rovnost**, orgán radikální frakce, sleduje též směr jako zde vycházející orgány umírněné strany **Volksfreund** a **Arbeiterstimme**; dokonce se tu konají společné porady redakčních výborů těchto tří dělnických listů. Jako další doklad sjednocení radikální a umír-

něné strany je třeba chápat též skutečnost, že pro všeobecné volební právo, které vepsala na svůj prapor umírněná strana, agituje nyní horlivě velká část radikální strany. V Prostějově se česká frakce, jež byla zbarvena silně anarchisticky, za vedení J. Hybeše přiblížila k umírněné straně; dokonce ve Štýrském Hradci... je možno pozorovat dorozumění obou stran.²⁹

I ve zprávě o sociálně demokratickém a anarchistickém dělnickém hnutí v Rakousku za rok 1886 bylo rakouské ministerstvo vnitra nuceno konstatovat, že „sociálně demokratická agitace, která se v roce 1885 pohybovala jen v úzkých mezích, vykazala v roce 1886 podstatný pokrok. Jak bylo již naznačeno, projevilo se ve všech bodech sblížení s anarchistickou (rozuměj radikální — F. J.) frakcí, jejímž vášnivému nepřátelství děkovala sociálně demokratická strana v Rakousku nejvíce za svůj úpadek v dřívějších letech“.³⁰

Nemělo-li se však sjednocení umírněných a radikálů v Rakousku i v českých zemích stát jen formální a dočasnou záležitostí, bylo třeba splnit ještě jeden zásadní a nezbytný úkol: vypracovat společný program, stanovit přesně novou taktiku a obnovit jednotnou organizaci strany.